

Інформатизація та інформаційна безпека

УДК 340.13

ФУРАШЕВ В.М., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент, професор РАЕ

СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА” І “БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ”

Анотація. Дослідження сутності інформаційної безпеки та визначення на її базі понять “інформаційна безпека та “безпека інформації”.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, національна безпека, інформаційне суспільство, безпека інформації, захист інформації, кібербезпека.

Аннотация. Исследование сущности информационной безопасности и определение на её базе понятий “информационная безопасность” и “безопасность информации”.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, национальная безопасность, информационное общество, безопасность информации, защита информации, кибербезопасность.

Summary. Research of essence of informative safety and determination of “informative safety” and “safety of information” concepts on its base.

Keywords: information, information security, national security, informational society, protection of information, cybersecurity.

Постановка проблеми. В роботі [1] було встановлено наступне.

По-перше, у переважній більшості чинних законодавчих та інших нормативно-правових актів, які спрямовані на встановлення, розвиток та регулювання інформаційних відносин, **не застосовується** поняття “інформаційна безпека”.

По-друге, переважна більшість положень законів України та інших нормативно-правових актів [2 – 54], які мають безпосереднє відношення до інформаційних відносин, **мають спрямованість** саме на захист інформації. Положення **зі спрямованістю на захист людини, суспільства**, а й відповідно, держави від інформації знаходяться у “меншості”.

По-третє, за винятком Закону України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [11], у законах України та відповідних інших нормативно-правових актах, у яких з тією чи іншою метою згадується поняття “інформаційна безпека”, **не надається** його визначення.

По-четверте, стрижнем розуміння сутності поняття “інформаційна безпека” є розуміння сутності поняття “інформація”.

По-п'яте, отримання інформації людиною здійснюється через всі чотири органи, якими її наділила природа: зір, слух, відчуття та дотик.

Наприкінці цього була висловлена необхідність продовження досліджень у напрямі визначення поняття “інформаційна безпека” зі спрямованістю, як це не парадоксально, захисту людини, насамперед суспільства, від інформації та визначення міри взаємозв'язку понять “інформаційна безпека” та “кібернетична безпека” (“кібербезпека”), які мають досить широке застосування у наукових та професійних колах, що і є метою даної роботи.

Формування мети. Для проведення подальших досліджень у напрямі визначення міри взаємозв'язку понять “інформаційна безпека” та “кібернетична безпека” (“кібербезпека”) спочатку необхідно завершити дослідження сутності інформаційної безпеки та на її основі або підтвердити визначення поняття “інформаційна безпека”, надане Законом України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [11], або запропонувати інше визначення цього поняття.

Законом України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [11] запропоноване наступне визначення поняття “інформаційна безпека”: *“інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації”*.

Виходячи з цього визначення, до **властивостей інформаційної безпеки**, насамперед, **необхідно віднести**: повноту, вчасність, вірогідність, санкціонованість розповсюдження, конфіденційність, цілісність та доступність інформації, а також відсутність негативного впливу.

Наскільки надане визначення поняття “інформаційна безпека” є повним та коректним, спробуємо дослідити.

Виклад основних положень. Як вже вище зазначалося, людина отримує інформацію через: зір, слух, відчуття та дотик, причому найбільший обсяг при нормальному стані здоров'я – через зір та слух.

Отримання людиною інформації здійснюється різними засобами: голосовими (спілкування, слухання, радіо), у письмовому та друкованому вигляді (листування, книги, друковані засоби масової інформації та ін.), аудіовізуальними (телебачення, кінематограф та ін.), електронними (з монітора комп'ютера, електронної “книги”, екрана мобільного телефону та ін.).

Без сумніву, формування людини як особистості відбувається під впливом того інформаційного масиву, в якому вона знаходиться з моменту народження. Інформація, яку отримує людина, впливає на її свідомість та підсвідомість. Цілком природно, що інформація впливає, особливо на рівні підсвідомості, на поведінку людини – як і в бік корегування, так і в бік повної зміни. Це, одночасно, й добре, й небезпечно, як для людини, так і для суспільства.

Сама по собі неповна, невчасна, невірогідна або упереджена інформація, що використовується, у більшості випадків не завдає такої шкоди людині, що можна говорити про її небезпеку. Людина кожен мить стикається з такою інформацією у повсякденному житті, причому під час її отримання, апіорі, вважає, що ця інформація є повною, своєчасною та вірогідною. Тільки через визначений час можна оцінити міру її повноти, своєчасності та вірогідності чи взагалі не оцінити.

Інша справа, коли неповна, невчасна, невірогідна або упереджена інформація впливає на свідомість або підсвідомість людини, наслідком якої є порушення/зміни стану її здоров'я, психічного стану, поведінки та ін., то можна й треба говорити про інформаційну небезпеку для людини. Коли наслідком отримання інформації є порушення/зміни стану здоров'я не одній людині, а групі людей, їх психічного стану, поведінки та ін., то можна й треба говорити про інформаційну небезпеку для суспільства. Коли неповна, невчасна, невірогідна або упереджена інформація впливає на прийняття рішень, які не відповідають інтересам суспільства, державним та

національним інтересам, то можна й треба говорити про інформаційну небезпеку для суспільства і держави.

Але, як правило, для отримання таких наслідків необхідно неодноразово надавати подібного виду інформацію й, причому, за певним алгоритмом, який дозволяє досягнути визначеної мети. Це вже означає, що мова йде про свідому та спрямовану підготовку та доведення подібного виду інформації. Випадковість із зазначеними вище наслідками практично дорівнює нулю.

Вище було зазначено, що людина та й все суспільство в цілому отримує інформацію різними засобами. Діяльність людей в процесі створення, розповсюдження, отримання та використання інформації створює систему інформаційних відносин у суспільстві, яка будується на суспільно визначених принципах.

Дані принципи в кожному суспільстві охороняються системою дозвільно-заборонних нормативно-правових регуляторних правил та положень.

Порушення, насамперед заборонних встановлених у суспільстві правил та положень визначає несанкціонованість дій (створення, розповсюдження або використання інформації).

Природно, що у будь-якому суспільстві, на будь-якій стадії його розвитку, створення, розповсюдження та використання, у будь-якій формі представлення, інформації, яка спрямована проти або з метою послаблення держави, суспільства та людини, відноситься до категорії несанкціонованих дій. Але необхідно мати на увазі, що будь-яка вдосконалена, на перший погляд, нормативно-правова база завжди має “прогалини”, й тоді вступає в силу правило: “що не заборонено, то дозволено”.

Виходячи з цього, у визначенні поняття “інформаційна безпека” [11], на погляд автора, речення: *“стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив...”* буде коректніше замінити на: *стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через: негативний інформаційний вплив за допомогою, насамперед несанкціонованого створення, розповсюдження, використання свідомо спрямованої за визначеною метою неповної, невчасної, невірогідної та упередженої інформації.*

Що стосується положення вищенаведеного законодавчо запропонованого визначення поняття “інформаційна безпека”: *“негативні наслідки застосування інформаційних технологій”*, то й воно потребує додаткового дослідження.

Які ризики або негативні наслідки для людини, суспільства можуть бути від застосування інформаційних технологій?

Відповідно до законодавчого визначення поняття “інформаційна технологія” – це *“цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування”* [26].

Таким чином, головне завдання, спрямованість інформаційної технології полягає у забезпеченні кожної окремої людини, особистості, суспільства в цілому максимально швидким пошуком та обробленням необхідної інформації (даних) з максимальної кількості її джерел, де б вони не знаходилися, з одночасною можливістю розосередження інформації (даних).

Але, виходячи з даного визначення поняття “інформаційна технологія”, можна, звичайно, спрощено, сказати, що суть сучасної інформаційної технології полягає не у

породженні інформації, а в її пошуку, обробці та транспортуванні до споживача, тобто у суто алгоритмічно-технічній площині. Але застосування інформаційних технологій надає можливість як оптимізувати процеси збереження інформації (даних), так і “сховати” “потрібну” інформацію шляхом її розосередження. Крім того, сучасні інформаційні технології надають можливість глобального доступу до відкритих для доступу джерел інформації будь-якої спрямованості.

Небезпека для конкретної людини, конкретного суспільства, держави в цілому полягає у тому, що в країні знаходження джерела інформації може бути ця інформація санкціонованою, а у країні, звідки споживачі цієї інформації, – несанкціонованою відповідно до національного законодавства. З огляду на це можна констатувати, що застосування сучасних інформаційних технологій має вплив на рівень інформаційної безпеки як людини, так і суспільства в цілому. Саме тому цей фактор як елемент інформаційної безпеки необхідно враховувати.

Питання *“порушення цілісності та доступності інформації”* з точки зору сутності інформації, інформаційної безпеки, на погляд автора, є питанням *“неповноти, невірогідності та упередженості інформації”*, що розглядалось вище.

Яка різниця, чому споживач отримав неповну, невірогідну або упереджену інформацію – внаслідок ненавмисних або, навпаки, свідомих дій; внаслідок ненавмисного або свідомого порушення цілісності інформації; внаслідок випадкового або свідомого обмеження або заборони доступу до необхідної інформації? Результат один: споживач отримав неповну інформацію, наслідком якої може бути її невірогідність, спотворення її сприйняття та висновків на основі цієї інформації.

Питання конкретних ненавмисних або свідомих дій щодо *“порушення конфіденційності інформації”* є дуже суттєвим з точки зору інформаційної безпеки, насамперед, людини. Але виникає запитання – чому виокремлюється лише питання порушення конфіденційності інформації?

Відповідно до статті 20 Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про інформацію” [14] за порядком доступу інформації вона поділяється *“на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом”*, а стаття 21 цього Закону України та стаття 6 Закону України “Про доступ до публічної інформації” [42] уточнюють, що *“інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація”*. Аналогічні положення, за винятком поняття “службова інформація”, містилися й у Законі України “Про інформацію” в редакції 1992 року (частина друга статті 28 та частина перша статті 30) [13].

Орієнтуючись на визначення, які надані у статтях 7 – 9 Закону України “Про доступ до публічної інформації” [42], можна стверджувати, що не лише *“порушення конфіденційності інформації”* завдає шкоди людині та суспільству, а й порушення встановленого національним законодавством режиму доступу до інформації.

З огляду на вищевикладене, пропонується для подальшого розгляду, дискусії наступне визначення поняття “інформаційна безпека”: *інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через:*

- *негативний інформаційний вплив за допомогою, насамперед, несанкціонованого створення, розповсюдження, використання свідомо спрямованої із визначеною метою неповної, невчасної, невірогідної та упередженої інформації;*
- *негативні наслідки застосування інформаційних технологій;*
- *несанкціоноване порушення режиму доступу до інформації з подальшим її розповсюдженням та використанням.*

Висновки.

За результатами проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. З урахуванням раніше зроблених досліджень [1] можна вважати встановленим, у першому наближенні, понятійно-категоріальний апарат у сфері інформаційної безпеки.
2. Об'єктами інформаційних відносин є людина, суспільство, держава та інформація, а суб'єктами – норми і правила, які визначають ці відносини.
3. Об'єктами інформаційної безпеки є людина, суспільство та держава, а суб'єктами – інформація у всіх її проявах, джерела інформації, механізми та засоби її створення, доступу і розповсюдження та наслідки її використання, а також установчі і регуляторні нормативно-правові та адміністративно-організаційні норми і правила, які визначають їх формування, використання та припинення дії.
4. Надано визначення поняття “інформаційна безпека”, яким у випадку відсутності принципів зауважень та доповнень слід керуватися у законотворчій та нормотворчій роботі у сфері інформаційних відносин.

Одночасно необхідно зауважити, що у багатьох законодавчих та інших нормативно-правових актах досить широко в різних контекстах застосовується термін “захист інформації”.

Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про інформацію” [14] надає таке визначення поняття “захист інформації”: *“сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї”*.

З цього визначення витікає, що об'єктом захисту інформації є інформація, а суб'єктами – дії з інформацією на всіх стадіях її “життєвого циклу” (створення, розповсюдження, збереження, знищення, спотворення, фальсифікація та ін.).

Але інформація заради інформації не існує. Вона існує та буде існувати до тих пір, поки буде потреба у ній і цю потребу визначає саме людина, суспільство, держава. Вище вже було зазначено, що інформація має визначальний вплив на людину.

Цілком логічним є захист людини, суспільства від негативного впливу інформації, тобто в даному випадку **об'єктом захисту** залишається інформація, але **суб'єктами захисту** вже стають наслідки для людини, суспільства і держави від дій з нею на всіх стадіях її “життєвого циклу” (створення, розповсюдження, збереження, знищення, спотворення, фальсифікація та ін.).

Виходячи з цього, на думку автора, потрібно вже говорити та обговорювати доцільність введення у нормативно-правову та повсякденну практику поняття “безпека інформації” з пропонованим наступним визначенням: безпека інформації – склад та стан інформації, а також дії з нею, за якого забезпечується визначений рівень інформаційної безпеки.

Питання забезпечення безпеки інформації настільки серйозне, що, на думку автора, заслуговує окремого законодавчого визначення у вигляді окремого системоутворювального (базового) закону України “Про безпеку інформації” (або “Про основи безпеки інформації”, але така назва, на погляд автора, не зовсім буде відповідати суті закону). За змістом цей закон України повинен бути спрямовано на надання чітких та зрозумілих за їх природою та сутністю, базових визначень таких понять, як “інформаційна безпека”, “безпека інформації”, “кібербезпека”, “захист інформації”, “кіберзлочинність” та ін. (як у загальному плані, так й у так званому “галузевому”), а також базових принципів їх забезпечення або запобігання та усунення при збереженні гарантованих Конституцією України прав і свобод людини. Крім того,

при визначенні наведених понять необхідно враховувати положення Указу Президента України “Про Доктрину інформаційної безпеки України” [10].

Зрозуміло, що у подальшому положення цього закону України повинно увійти до положень Інформаційного кодексу України, як це передбачено абзацами другим та третім частини 2 розділу III Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [11], але у більш широкому сенсі. Під час виборів пріоритетів розробки та впровадження зазначених законопроектів необхідно враховувати часові показники.

Без сумніву, розробка та впровадження спеціалізованого законопроекту “Про безпеку інформації” займе значно менший проміжок часу, ніж розробка, погодження та впровадження такого системоутворювального законопроекту, як Інформаційний кодекс України.

Перспективи щодо подальших досліджень. За результатами проведених досліджень виникла низка інших питань. Насамперед, яким чином забезпечити належний рівень інформаційної безпеки? Суто установчими і регуляторними нормативно-правовими та адміністративно-організаційними актами? Можливо, але до певної міри, якої буде явно недостатньо у сучасних, не кажучи вже про майбутні, умовах. Яким чином в умовах стрімкого розвитку та застосування практично у всіх сферах життєдіяльності людини та суспільства інформаційних технологій реально забезпечити цілісність інформації? Яким чином запобігти умисному спотворенню інформації без відома її джерела та переводу цієї інформації до категорії “невірогідної”? Яким чином забезпечити уникнення користування “сумнівними” джерелами інформації? Подібних запитань безліч.

Відповідь на всі ці запитання і, зовнішньо, проста, і, за суттю та реалізацією, складна. Шлях вирішення проблем забезпечення на належному рівні інформаційної безпеки полягає у поєднанні установчих і регуляторних та адміністративно-організаційних актів із засобами, які дозволяють здійснювати протидію у тій самій “площині”, у якій відбуваються дії порушення інформаційної безпеки, тобто програмних, технічних, телекомунікаційних та ін. засобах та методах, які забезпечують пошук, обробку, транспортування та збереження інформації.

Виходячи з цього, об’єктом подальших досліджень повинні стати механізми та засоби захисту, власне, самої інформації, а суб’єктами – принципи, методи та засоби отримання, передачі, обробки та збереження інформації.

Використана література

1. В. Фурашев. Питання законодавчого визначення понятійно-категоріального апарату у сфері інформаційної безпеки // Інформація і право. – № 1(4)/2012. – С. 4-13.
2. Про затвердження складу Консультативно-експертної групи по підготовці концепції національної безпеки України : Указ Президента України від 17.02.92 р. № 31-92/рп. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року “Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин” : Указ Президента України від 21.07.97 р. № 663/97 // Урядовий кур’єр від 24.07.1997.
5. Про підсумки парламентських слухань “Інформаційна політика України: стан і перспективи” : Постанова Верховної Ради України від 02.06.99 р. № 705-XIV // Голос України від 12.06.99.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” : Указ Президента України від 06.12.01 р. № 1193/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 50. – С. 28. – Ст. 2228.
7. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.05 р. № 3175-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – С. 604. – Ст. 131.
8. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.07 р. № 105/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11. – С. 7. – Ст. 389.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року “Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України” : Указ Президента України від 23.04.08 р. № 377/2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 18. – С. 24. – Ст. 570.
10. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 08.07.09 р. № 514/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 20. – С. 18. – Ст. 677.
11. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
12. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.92 р. № 2135-XII : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
13. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
14. Про внесення змін до Закону України “Про інформацію” : Закон України від 13.01.11 р. № 2938-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.84 р. № 8073-X : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
16. Про державну статистику : Закон України від 17.09.92 р. № 2614-XII : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 608.
17. Основи законодавства України про охорону здоров’я від 19.11.92 р. 2801-XII : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
18. Про адвокатуру : Закон України від 19.12.92 р. № 2887-XII : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
19. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.93 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
20. Про нотаріат: Закон України 02.09.93 р. № 3425-XII : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
21. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.93 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
22. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.94 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 422. – Ст. 93.
23. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.94 р. №80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. Ст. 286.
24. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 85/96-ВР : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
25. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.96 р. № 236/96-ВР : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
26. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27 – 28. – Ст.181 : із змінами, внесеними згідно із законами № 2684-III від 13.09.01 р., ВВР, 2002, № 1, ст.3 та № 2289-VI від 01.06.10 р., ВВР, 2010, № 33, ст. 471.

27. Про радіочастотний ресурс України : Закон України від 01.06.00 р. № 1770-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000 р. – № 36. – Ст. 298.
28. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.00 р. № 2121-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
29. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22.03.01 р. № 2331-III : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
30. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
31. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.01 р. № 2210-III : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
32. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10.01.02 р. № 2919-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 15. – Ст. 103.
33. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.02 р. № 374-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.
34. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 436-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
35. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
36. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.03 р. № 851-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
37. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
38. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.03 р. № 1280-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
39. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.06 р. № 143-V : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
40. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23.02.06 р. № 3475-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – С. 1094. – Ст. 258.
41. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 1188. – Ст. 481.
42. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – С. 1491. – Ст. 314.
43. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.01 р. № 2623-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.
44. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.04 р. № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 352.
45. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон від 08.09.11 р. № 3715-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 77. – С. 14. – Ст. 2841.
46. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 07.04.11р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – С. 1750. – Ст. 404.
47. Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.97 р. № 1126 : за станом на 16.01.12 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
48. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.98 р. № 1893 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – С. 31.

49. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.02 р. № 1772 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 47. – С. 182. Ст. 2155.

50. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.03 р. № 208 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9. – С. 112. – Ст. 378.

51. Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.04 р. № 326 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11. – С. 45. – Ст. 665.

52. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10.06.97 р. № 503/97 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 11.

53. Про Регламент Верховної Ради України : Закон від 10.02.10 р. № 1861-VI : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14 – 15; – № 16 – 17.

54. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 31.05.00 р. № 459 : за станом на 16.01.12 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>

~~~~~ * * * ~~~~~